

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)

Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)

Band: 64 (1979)

Heft: 12

Artikel: Cronica : entschatta october 1978 entochen la fin da mars 1979

Autor: Berther, Norbert

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882375>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Cronica

(Entschatta october 1978 entochen la fin da mars 1979)

Fatgs romontschs

Radunanza dalla Romania a Falera

Ils 25 da november salva la Romania sia radunanza generala a Falera e quei per l'emprema gada gia il november e buca pli da s. Stiafen. Era ils students che han giu avon ina seduta ein presents. Els delegeschan Ramun Berther ella suprastonza en plaza da Florentin Lutz. Il conredactur digl Ischi, dr. Marcus Defuns, abdichesch. El vegn denton a vegnir remplazzaus pér en in onn, cura ch'il bienni d'uffeci ei alla fin. Davart las acziuns dalla Romania da 1978 ei gia vegniu fatg menzun ella davosa cronica. Dad allegar ei aunc l'ediziun dil niev cudisch da canzuns, numnaus «Il Grisch» (Mira register da litteratura). Il program da laver per 1979 ei pli u meins identics cun quel dalla Ligia romontscha. Suenter las trac-tandas statutaricas referescha dr. Gion Deplazes davart l'identitat romontscha e dr. Iso Camartin exprima enzacons «Patratgs d'in globatrotter sur da sia patria».

Radunanza da delegai dalla Ligia romontscha

La secunda radunanza da delegai dalla Ligia romontscha (LR) che ha liug ils 9 da december a Cuera sefatschenta specialmein dil program da laver e dil preventiv per 1979. Ils puncts principals dil program secloman: rinforzar e coordinar la preschientscha romontscha en scola, promover la formaziun e scolaziun permanenta da tuts carschi sin intschess romontsch, dapli romontsch ella veta publica, actualisar e rinforzar il teater romontsch cun accent special en Surselva, realisar in supplement interromontsch (enteifer la pressa romontscha), edir l'istoria dalla litteratura da prof. Bezzola e la grammatica sursilvana da Theo Candinas. Il preventiv cun entradas ed extradas da ver 780 000 frs. resp. 300 000 per las ediziuns vegn acceptaus unanimamein. Pli gronda discussiun provocheschan las novas tesas per la laver culturala presentadas per l'emprema gada dil president Romedi Arquint a caschun dalla radunanza festiva dils 10 da zercladur a Casti. Specialmein il principi territorial ed il lungatg da canzlia caschunan differentas reacziuns positivas e negativas.

Sboz per ina nova lescha da lungatgs

Ils 7 da fevrer presenta la cumissiun pil dretg linguistic il sboz commentau per ina nova lescha da lungatgs el Grischun. Ins vul crear ina basa legala che gida a mantener la pasch linguistica el Grischun. Ina ulteriura mira ei il manteniment dils lungatgs, specialmein dil romontsch. Da gronda impurtonza ein las prescripcziuns pertuccion l'instrucziun en scola: En scoletta ed ella scola primara ei d'in-

struir el lungatg mumma. En territoris romontschs cun instrucziun elementara romontsch sto ei era vegrir dau romontsch ed instrui en certi roms en quei lungatg era ellias classas pli aultas. En zonas mischedadas duei il lungatg dalla minoritad vegrir risguardaus. Da gronda muntada ein medemamein ils artechels pertuccont il lungatg periclitau: Il Cantun decreteschia che las publicaziuns dueien vegrir fatgas el lungatg dalla regiun. Il romontsch duei vegrir risguardaus tier il notariat, igl uffeci civil ed il cudisch funsil. Las inscripziuns stradalas en siu territori han da succeder en quei lungatg. – Il sboz preparaus da dr. Schäppi (president), dr. Donat Cadruvi, lic. iur. Not Carl, dr. Pierluigi Schaad e lic. iur. Remo Bornatico anfla in bien eco. Ei vegr denton aunc a dar numerusas discussiuns entochen che quella lescha va en vigur.

Novas statutas per la Societad retoromontschia

Alla radunonza generala dils 26 da mars reveda la Societad retoromontschia (SRR) sias statutas. Da niev aschunscha ella in artechel pertuccont la nomina da commembers d'honor, plinavon la pusseivladad da salvar ina radunonza, sche 50 commembers giavischian ei e lu las formalitads da decisiun per la suprastonza. Muort abdicaziun da dr. Gieri Ragaz, rev. Rico Parli e Angelina Valaulta vegrnan eligi sco successurs Cristian Joos, rev. Gion Gaudenz e Genoveva Seger-Arquisch. – Culla fin da 1978 ei il sisavel tom dil Dicziunari romontsch grischun vegrnius terminaus. Cun quei niev volumen che cumpeglia la lettera F e che dumba 861 paginas ei ina tiarza dalla gronda ovra sin talina. 1978 ha la SRR era ediu las Annalas ed il secund tom dalla Raetica romanica che cumpeglia ils registers per la bibliografia davart il romontsch e sia litteratura navon da 1950–1977.

Puspei in camp studentic suenter ina pli gronda interrupziun

Dils 9 entochen ils 14 d'october realisescha la Montana, l'unio romontschia da scolars cantunals a Cuera in camp studentic a Malögia. Da quel fan 29 students dalla Sur- e Sutselva part. Ina gruppa sefatschenta dil teater, l'autra dalla reportasca da fotografias, ferton che la tiarza s'instruescha el sault. Schibein il Bal-cun tort sco il Radio rapportan sur da quei camp.

Biologia per romontsch

Dils 29 da schaner entochen ils 2 da fevrer organisescha il Seminari da scolasts a Cuera per la tiarza gada ina jamna da concentraziun en biologia per romontsch. Sut la direcziun da prof. Isidor Winzap e prof. Benedetg Camenisch gruppescia la tiarza classa dil seminari tut ils plaids da biologia tenor tema ed alfabet.

Prelecziuns romontschas

Ils 8 da decembre segna Vic Hendry siu niev cudisch «Grenzgänge» ella libraria Schuler a Cuera. La sera prelegia el ella Casa romontschia a Cuera. Cuort temps

avon (emprem da december) haveva el prelegiu el Seminari da scolasts schibein ella partizun romontscha sco tudestga. Alla Scola cantunala dat el miez fevrer in schatg da siu operar litterar.

Societad retoromontscha a Stuttgart

Ils 10 d'october salva la Societad retoromontscha, Stuttgart, l'unica uniu da quella sort en Tiaratudestga, l'emprema radunanza generala. Meins per meins seradunan ils commembers ad ina serada. Per informaziun ed instrucziun endeschia l'uniun fegls d'orientaziun, entochen ussa 50 paginas, cumpriu ils texts (cun notas) dallas canzuns che vegnan cantadas reguladamein. Duront l'emprema mesedad digl october 1977 realisescha la societad ina exposiziun da cudischs. Igl interess ei staus gronds.

Religiu

Novs plevons

La pleiv da Medel elegia ils 18 da november sur *Giusep Berther* (Lumbrein) sco siu plevon enstagl da sur *Paul Casanova* che ha surpriu la pleiv da Trun. Ella medema radunanza decida la pleiv da Medel da fundar in cussegli pastoral. Niev pastur dallas olmas da Lumbrein daventa sur *Sigisbert Berther*, ferton che sur *Paul Giger* vegn siu successur a Breil.

Niev decan dalla Surselva

Ils 20 da november elegia il Decanat sursilvan sur *Tumaisch Berther*, plevon a Falera, sco niev decan. Ils ulteriurs commembers dalla suprastanza ein: sur *Giuseppe Cathomas*, sur *Sep Fidel Sievi*, sur *Paul Casanova* e sur *Paul Giger*.

Cuors per catechets a Danis

Igl atun 1978 entscheiva in cuors per catechets ord igl intschess dalla Surselva. Il menader da quella instrucziun ei sur *Cyrill Flepp* che diregia il center catechetic a Cuera.

Antenna – Nova periodica

L'entschatta digl onn 1979 cumpara per l'emprema gada l'«Antenna», la nova periodica sursilvana che duei porscher als lecturs paun sprial e spiritual sin terren religius, moral, pedagogic e social. La nova scartira che cumpara 4 gadas ad onn «vul tarmetter viado 'undas' per instrucziun e meditaziun, per dar curascha ed

impuls, legria e mussavia per il viadi tras ils caglioms da nies temps... Ella ei promta da retscheiver damondas, impuls, sustegn, interess, critica, capient-scha...» Sco redacturs segnan ils plevons Martin Bearth, Marcus Flury e Felici Riedi.

Cultura

Maletg mural d'Aluis Carigiet a Sumvitg

Igl emprem d'october inaugurescha Sumvitg il maletg mural vid la casa da scola a Sumvitg. La pictura, projectada dad Aluis Carigiet e realisada da Gieri Schmed, Trun, representa s. Gieri che perfora il drac. Era la fatscha centrala dalla casa da scola ei vegnida decorada d'in motiv fetg vegl, medemamein tenor las directivas d'Aluis Carigiet.

Museum regiunal Surselva

Ils 4 da fenadur vegn fundau a Sagogn in comité d'iniziativa sut il presidi da dr. Donat Cadruvi per in niev museum sursilvan per puresser e mistregn. Las finamiras da quella instituziun ein: mantener ed exponer ils impurtonts objects e cundrezs da muntada regiunala ord ils secturs dil puresser, dils mistregns e menaschis, promover igl art da mistregns e sustener la scolaziun e scrutaziun da lavour e tradiziun purila e da mistergners, organisar sentupadas culturalas (cuors, exposiziuns etc.) tenor la mira e las pusseivladads dil museum. – Ils 12 da mars salva il comite d'iniziativa ina radunanza d'orientaziun a Glion. Ins vul acquistar la casa Carniec a Glion, ella quala ins vul oravontut conservar caussas impurtontas dalla agricultura, dil mistregn e dil commerci. Il comite d'iniziativa vul sensibilizar la populaziun per quei project e perquei salva el el decuorts dalla primavera seras d'informaziuns en differents loghens dalla Surselva. Suenter la radunanza referescha dr. Alfons Maissen sur dalla muntada d'in niev museum regiunal ed il davos muossa el dus films davart il vischler ed il far paun a Breil. Per garantir ina buna coordinaziun cun il Museum sursilvan a Trun prevedan ils responsabels d'installar ina gruppa da contact. Quella duei sclarir la collaboraziun denter il Museum retic, ils museums regiunals e locals, las pusseivladads d'in agid tecnic e finanzial entras il Cantun e la finanziaziun dils dus museums en Surselva entras las vischnauncas.

La Ligia grischa sut niev presidi

A caschun dalla radunanza generala dils 5 da november elegia il chor dalla Ligia grischa Rest Luis Deplazes sco niev president. El remplazza inspectur Gion Dietrich che ha tgamunau 9 onns quei renomau chor.

Sport

Cuorsas internaziunalas en Surselva

Ils 2 e 3 da fevrer ha liug a Lags per l'emprema gada il cup mundial d'acrobatica cun skis, dil qual concurrents ord 11 naziuns fan part.

Ils 24 e 25 da fevrer organisescha *Mustér* per l'emprema gada in slalom internaziunal FIS per damas. Victura daventa Erica Hess. L'auter di realisescha era *Vuorz* per la sisavla gada ina semeglionta cuorsa, ella quala Marie-Theres Nadig va pu-spei culla plema.

Scola

Nova scoletta a Falera

Dapi entgins onns ha l'Uniun da dunnauns e mattauns da Falera organisau in survetsch da survigilar ils affons per zacontas uras a di. La mira dalla uniun era secapescha da fundar ina scoletta. Quella ha denton saviu vegin realisada per igl atun 1978 cura che la vischerna ha mess a disposizion in local en casa da scola ed ha surpriu ils cuosts dalla scoletta. La mussadra dat mintgamai miez di scola a Falera, l'autra mesedad a Sevgein.

Scolaziun da carschi

La *Ligia romontscha* ensemes cun las uniuns regiunalas cuntascha era egl onn 1978/79 culla scolaziun dils carschi. En Surselva han differents referats liug: La televisiun e l'influenza sigl affon (Imelda Coray-Monn), Giuventetgna e baselgia – digl ir en baselgia (Plevon Marcus Flury), Vegliadetgna – la biala stagiun (Sep Antoni Curschellas), Energia atomara en Svizra, gie ni na? (dr. Flurin Maisen, Gallus Cadonau, Clau Foppa, insch. Tumaisch Deplazes, lic. fil. Pieder Simeon (meinadiscussiun).

Era en Lumnezia vegin ei cuntinu culla scolaziun da carschi entras differentas seras da referats e discussiun.

Libertad da pressa

Miez december plaida cuss. guv. Donat Cadruvi davart «La libertad da s'exprimer a vesta dalla pressa» a caschun dalla conferenza da scolasts dalla Foppa.

Cuors da lavinas a Tujetsch

Ils 2 e 3 da december realisescha il survetsch d'agid dalla Secziun Péz Terri sut l'egida da Pius Condrau in cuors da lavinas, dil qual ver 80 participants dalla

Surselva fan part. Ignazi Schmid, Sedrun ei responsabels per la part administrativa, ferton che Felici Gadola ed Alexi Dermon, Mustér, meinan la part tecnica.

Politica

Cultura

Center d'administraziun regiunal a Glion

Ils 29 d'octobre inaugurescha Glion la casa cumin. Ils architects Othmar Fetz, Clau Maissen e Jakob Montalta han fatg ord l'antieriura casa da scola in center d'administraziun per la vischnaunca da Glion, per il cumin dalla Foppa, il district dil Glogn, la Corporazion da vischnauncas Surselva sco era entginas partiziuns dil Cantun. La renovaziun ha custau ver 2,6 mill. frs. A caschun dalla avertura exponan Christian Blumenthal da Murissen a Glion ed Aluis Casutt, Glion ina retscha da lur maletgs.

Via rapida Panaduz-Versomi-Glion

Ils 14 da mars salva la Partida democratica dalla Foppa ina radunanza d'orientaziun davart in project per ina nova via Panaduz-Versomi-Glion, era numnada la via rapida. Dalla discussiun alla meisa rodunda fan part: cuss. guv. Donat Cadru-

vi, insch. Fuhr ed ils deputai Ernst Buchli e Christian Candrian. Iis biars dils presents ein encunter il project dils inschigniers Werffeli e Winkler, Cuera, specialmein pervia dils bials praus che vegnissen disfatgs entras quella nova via e pervia digl immens traffic che fussi da disavantatg per las maschinas agricolias. Da l'autra vart vegn ei era fatg attent che quella via possibilitass ina colligaziun favoreivla e sperta cun Cuera, aschia che Sursilvans savessen luvrar ella regiun da Cuera e habitar en lur regiun.

Dismessa da rumians

Naven da miez mars ei la dismessa da rumians en Surselva en funcziun. La Corporaziun da vischnauncas Surselva, dalla quala 43 da 48 vischnauncas fan part, ha realisau quei project suenter liungas preparativas e difficultads. Il Consorzi Levy SA (Mustér) e Buchli & Co. (Versomi) transportan ils curdems a Val Casti ella vischnaunca da Sagogn. Pli tard vegn ins a far diever dalla deponia da Rueun. — Cun quella dismessa da rumians svaneschan 60 deponias selvadias en Surselva.

La Regenza grischuna viseta la Lumnezia

Ils 12 da fevrer serenda la Regenza grischuna a Vella per sediscuorer cun ils 15 presidents communals dalla Lumnezia e cun ils deputai da quei cumin davart damondas e problems che fatschentan quella val. Ins sefatschenta specialmein dal-

la ulivaziun intercommunala da finanzas, da problems da vias, migliuraziuns e taglia, plazs da lavur ella regiun. Era las prescripziuns pli riguras davart igl acquist da schischom tras jasters digl exteriur vegnan tratgas a strada. Ils Lumnezians fan attents che quella midada havessi nauschas consequenzas per lur val e specialmein per la vischnaunca da Degen cun la surbaghegiada «Vallada nova».

Niev derschader cantunal dalla Surselva

Alla session dil novembre elegia il cussegli grond denter auter era dr. Marcus De-funs, Trun/Tavau sco derschader cantunal. La redacziun digl Ischi semestril gratulescha a siu anterius collega per quella honorifica elecziun.

Votaziuns

Palancau cantunal

Ils 17 da fevrer accepta il Grischun la nova lescha d'agid a mendus cun 41 235 gie encunter 2 906 na. Ella garantescha ad affons e giuvenils ina megliera promozion, occupaziun, instrucziun e tgira.

Resultats dalla Surselva

	gie	na
Cadi	3056	353
Foppa	1652	91
Lumnezia	1338	148
Rueun	793	77

Palancau federal

Ils 17 da fevrer ha il pievel svizzer da decider davant 4 projects. Ils resultats seclo-man sco suonda:

	Votar cun 18 onns		Vias d'ir a spass	
	gie	na	gie	na
Grischun	20 177	25 826	33 256	12 583
Svizra	933 676	964 105	1 466 144	423 774

	Scamond da reclama per alcohol e firar		Lescha d'atom	
	gie	na	gie	na
Grischun	21 390	24 151	24 975	20 832
Svizra	722 842	1 114 485	965 271	919 923

Economia

Niev directur da cura e traffic a Sedrun

L'entschatta october elegia la suprastanza dalla Uniun da cura e traffic Robert Wildhaber sco niev directur da cura e traffic per Tujetsch. El ei successur da Beat Ritter.

Dils 27 d'october entochen ils 12 da november realisescha Sedrun el Casino Zürichhorn a Turitg ina aczun da propaganda per siu territori turistic. Alla avertura presenta il niev directur la vallada tuatschina ed il cavacristallas, Dosi Venzin expona sia crappa preziusa.

Lavur cuorta ella Fabrica da ponn Trun

Dil rapport da gestiun 1977/78 dalla Fabrica da ponn Trun, presentaus alla radunanza generala dils 2 da december san ins concluder che las difficultads dalla interpresa seresultan per part era dil franc svizzer survaletau. Tier la fabricaziun da vestgadira ei il resultat positivs, ferton che la fabricaziun da teila ha da sbatter cun difficultads. Perquei sto la lavur cuorta vegnir introducida naven dalla entschatta 1979.

Novas Bancas Raiffeisen

Igl onn vargau (1978) ha Tujetsch saviu inaugurar la nova Banca da Raiffeisen, fundada 1944. Ella sesanfla ella nova casa da Simeon Cavegn sil plaz Cadruvi a Sedrun, nua ch'ella ha giu sia dimora gia dapi siu origin. – Ils 17 da fevrer sa era la Banca Raiffeisen da Mustér, fundada 1923, arver sias novas localitads el baghetg dil Hotel Cristallina.

Collaboraziun denter ils runals da Sedrun, Rabius e Trun

Per igl unviern 1978/79 offreschan ils runals da Sedrun, Rabius e Trun ina carta da sesiun da 220.– frs. per carschi ed ina da 120.– frs. per affons ed empredists. Cun quella carta san ins far diever da tut ils stabiliments dallas societads numnadas. Plinavon retscheivan ils possessurs da talas cartas ina reducziun da 20% per far diever dil bogn cuvretg a Sedrun. Ina secunda varianta dat la pussevladad als possessurs dalla carta da sesiun pils runals da Rabius e Trun d'obtener ina reducziun sin las cartas da di per ils runals a Sedrun. Denter Rabius e Trun vegn purschiu cun quella carta ina reducziun da mintgamai 50%.

Uniun professiunala dalla Surselva

Ils 16 da mars salva l'Uniun professiunala dalla Surselva la quarta radunanza generala suenter ina pli liunga pausa. Il president, Gabriel Lutz, constatescha cun

plascher che la nova scola professiunala seigi baghegiada a Glion e seigi aschia restada ella regiun. – Damai che la presenza alla radunanza ei onz magra, ponde reschan ins co ins savess migliurar quella situaziun. Ina idea fuss da crear uniuns pli pintgas, eventualmein sin basa circuitala. Deputau dr. Walter Schenker ei denton per mantener quella uniun, damai che mo aschia seigi ei pusseivel da contonscher zatgei.

Las Ovras electricas Glion I e II caschunan vinavon discussiuns

Ils 30 d'october vegn fundau a Glion las «Ovras electricas SA» cun in capital da 60 mill. francs. Il capital stat ad interim en possess dallas Ovras electricas dalla Svizra dil nord-ost (NOK), igl ei denton dau la pusseivladad al Cantun Grischun ed allas vischnauncas da concessiun da separicipar da quella societad acziunara. Sco parsura dil cussegli d'administraziun vegn cuss. guv. dr. W. Geiger, S. Gagl, elegius. – Cun quei ei l'opposiziun encunter il project denton buca aunc svanida. L'Uniun Pro Rein anteriur instradescha ella vischnaunca da Breil ina iniziativa che pretenda ina expertisa ecologica avon ch'ei vegni entschiet cullas lavurs. Ils 2 e 3 da december fiera la vischnaunca l'iniziativa cun 374 na encunter 251 gie. Interessanta ei la repartiziun dallas vuschs dallas differentas fraciuns:

	na	gie
Breil-vitg	218	78
Dardin	50	32
Danis-Tavanasa	106	141

Era la Regenza grischuna decida J'entschatta 1979 da buca dar suatientscha al Cussegli federal che giavischava medemamein ina expertisa ecologica. La Regenza fa valer ch'ei seigi buca pusseivel da midar ils contracts ch'ein aunc oz valei-vels, e perquei hagi ina expertisa ecologica negin senn. Quella decisiun caschuna d'ina vart affirmazion tras las vischnauncas pertuccadas, da l'autra vart opposiziun che deriva schizun d'ordeifer il Cantun Grischun (Turitg). La fin da mars convocheschan la Fundaziun svizra per la tgira dalla patria sco era l'Uniun Pro Rein anteriur ina conferenza d'informaziun a Turitg per la pressa ed ils mediums da radio e televisiun. Da quella orientaziun fan part: cuss. naz. E. Akeret, Winterthur, Gallus Cadonau, president dalla Pro Rein anteriur, deputau A. Krättli, Cuera e deputau dr. Lenzlinger, Hausen (Appenzell). – La NOK sesprova denton da vegnir ad ina pacificazion. En quei senn ha liug la fin da mars in discours denter la NOK, in representant dallas vischnauncas da Glion I e II, representants dils pescadurs ed emploiai dalla administraziun cantunala. El center dalla discussiun sut il presidi da cuss. guv. Reto Mengiardi ein damondas dalla pesca e dil schurmetg dalla natira. Ins decida da numnar ina gruppa da lavour da specialists che duei tener quen dils interess differenti.